

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ט

פרשת במדבר

א. רש"י הירש.

פרק א', פסוקים מט'-נא':

(מט) אך את-מטה לוי לא תפקד וגו' בתוך בני ישראל. היחידים שבהם לא יקבלו את ייעודם במסגרת העדה; ואת-ראשם לא תשא וגו': והשבט ככלל יהיה נבדל מן העדה. כי הלויים אינם חלק מן העדה, אלא הם קודש לעדות.

(נ) ואתה הפקד וגו'. כדרך שהם משרתים ומייצגים את התורה בחיים, כן ישרתו וייצגו את מקדש התורה. השירות מתבטא בנושאת המקדש וכליו וכן בהקמת המשכן; הוא שנאמר כאן: ישרתהו. ואילו הייצוג מתבטא בחנייה מסביב למשכן תוך כדי שמירתו.

(נא) והזר הקרב יומת: מיתה בידי שמים (רש"י).
— בפסוק הקודם נאמר: "ואתה הפקד את-הלויים".

גם הלויים היו רשאים להתקרב לעבודת המשכן רק על פי פקודה מחייבת; כל מי שלא נתחייב, לא היה רשאי, ודינו כזר. ואפילו בן לוי היה רשאי לעשות רק אותו שירות, שהוטל עליו על פי חלוקת העבודה; ואסור היה לו לעבור מתפקיד לתפקיד: "נקיטנין משורר ששיער בשל חבירו במיתה" (ערכין יא ע"ב). יתר על כן: כשם שבן לוי היה חייב להתרחק מעבודת הכהונה, כן היה גם הכהן אסור בעבודת הלויים (שם). ונמצא, שכל עבודת המשכן היתה בבחינת "נתון", שאין אדם יכול "לנגוע" בו. אכן כל הפרשת המשכן והבדלת משרתיו לא באה אלא להזכיר תמיד את האופי הזה של עבודת המקדש (ראה פי' להלן ג, י).

עליו

1. איך פרשנו אמין את ההוראה לא לפקוד את שבט לוי?
2. שירות ויציג - איך זה מתבטא צ"י הללוויים?
3. "אי לכה נתחייב - לא היה רשאי להתקרב, התוכל להסביר הוראה זו?
4. איך פרשנו אמין את ההוראה: "נתונים נתונים האה"?

* * *

ג. הכתב והקבלה.

פרק א', פסוק נא':

עונש "מיתה" כאן הוא בידי שמים (נא) והזר הקרב יומת. אפילו כהן הבא לעבודת לויים בפריקת המשכן והקמתו חייב מיתה, כי הכהן גם הוא נקרא "זר" לעבודה זו. וכו' ויומת במיתה בידי שמים, דכל מיתות האמורות בקודש ומקדש, כולן מיתתן בידי שמים, כמו שכתב הסמ"ג (מצוה שט) שלא מצינו מיתת בית דין בקדש ומקדש. וכן מדאמר "ולא יהיה קצף על בני ישראל" (פסוק נג). הנה הוא מיתה בידי שמים, כבמעשה קרח דכתיב "כי יצא הקצף" (להלן י, יא), שהיתה מיתה בידי שמים (הרא"ם) [עוד עיין דברי רא"ם ויקרא כב, ט ד"ה 'ושמרו את משמרתו'] עיין רמב"ם וראב"ד

סוף פ"ג מהל' כלי המקדש. ועוד דבמיתות בית דין בא הלשון כפול "מות יומת", כמו שכתוב (שמות כא, יב). והראב"ע שכתב [כאן] "בית-דין ימיתוהו", דבריו רחויים. [אבל ראב"ע כתב כדעת ר' ישמעאל (סנהדרין פד, א). לעומתו רש"י ורבינו כתבו כהכרעת ההלכה, כר' עקיבא (שם)]. ובספר "מנחה בלולה" [של הרב אברהם רפפורט, וירונה שנייד, ודבריו כאן הם ממה שכתב שמות כא, כט ד"ה וגם בעליו יומת] רוצה לסייעו בזה, ואין ממש במסויי. [מליצה ע"פ שבת צג, א מסייע אין בו ממש].

שאלות

1. כרשננו אסיר את צנין החלוקה הכרחה לתפקידים שונים בין הכהנים ללויים, מה הרציון מכך?
2. למה הצונן על כן הוא איתה בידי אהים?
3. מהי האסמכתא לפי הכתוב על ההקדף בין איתת בין דין איתה בידי אהים?

* * *

ג. אור החיים.

פרק ב' פסוקים לט':

לט) כ"ה פקודי הלויים וגו'. רמב"ן ז"ל תמה בדבר שיש לתמה בו, כי הלויים הן הנה ירדי ה' וקרוביו ואשר לא חטאו בעגל ולא נגפו ולא הרגו ולא השקו ואיך נתמעטו כל כך מפל השבטים שאינם מגיעים במספרם מן חדש לחצי שבט הקטן שב' ישראל, ולקשתעמד על מספרם מן כ' לא יגיע לשליש ולרביע, וראיתי שישב בשני דרכים, האחד הוא לצד שהרבו בא מצד הענוי דכתיב (שמות א) וכאשר יענו אותו בן ירבה וגו', ודרך ב' מטעם פצטו של יעקב אבינו עליו השלום. ובענין טעם הב' רחוק, כי לא נמצא רשם המעטת הנרע בכעס אביהם עליו השלום, ועוד תמצא במספר הכא בדברי הקמים (א' כ"ג) היו הלויים שמונה ושלישים אלה מן שלשים שנה עד בן חמשים שנה, ובמספרם בפרשת נשא באו לכלל חשבון שמונת אלפים וה' מאות ושמונים נמצאו שהוסיפו ד' חלקים בקרוב על מספר זה, ובמספר בני ישראל הכא שם לא באו לכפל מספר האמור כאן, ובאמד מספר זה לכשיהיו נמנים מן כ' עד בן מאה ומעלה בדרך שומנים ישראל יכול להיות מספרם כגדול שבטי ישראל ומעלה ואיה פעם אביהם: ופי' הא' של הענוי הוא טעם נכון אבל לא יצדק לפי מאמר חז"ל (בר"ר פ' ע"ט) שאמרו לא מת יעקב עד שהגיעו ישראל לכלל מספר ס' רבוא, ובהכרח לישב הכתובים לפי דבריהם ז"ל כי אמרו בן ירבה פרוש כמו בן בשעור הראשון ירבה ולא היה מתמעט הגם שהיו הורגים מהם ומענים אותם היה כח ב' ישראל לפרות ולרבות כמשפט הראשון למלאות החסר, ומה שאמר הכתוב (שמות שם) ובני ישראל פרו וגו' ויקצו מפני וגו', לצד כי בימי יעקב היו קטני קטנים ולא היו עושים רשם בעיר וכשגדלו עשו פרסום, ומעתה

הרבו היה קדם הענוי ולמה לא יהיה בן לשבט לוי, ואין לומר שהיו כמו בן רבים כשאר השבטים בעת פטירת אביהם ונתמעטו אחר כך ולצד שלא היה בהם הענוי לא הורו להתרבות, כי גם על זה דן אנכי למה יתמעטו מברכה ראשונה. ורז"ל אמרו (במד"ר פ"ה) שהיה הארון מכלה בהם, זה היה אחר מנוי עבודת הלויים:

והנכון בעיני הוא כי שבט לוי מעשה אחד להם כמעשה עמרם אשר שלח את אשתו בשביל גזרת הבן הילוד, והטעם לצד שהיו מענגים ולא נשתעבדו לא נמס לבכם כל כך לראות נטעיהם משלכים ביאור כמעשה איש ישראל אשר מצד השעבוד ועל העבודה הוול והוקל בעיניהם ובלבם לראות ילדיהם משלכים ביאור, גם שהיו מזוללים בעצמן לילד ולעזוב בשדות ובמחלות הארץ אשר אין אדם נכבד שנפשו מכבדת עליו כשבט לוי עושה בן, וזה לך האות כי עמרם שלח את אשתו, ולא הצרך הכתוב להודיע את הדבר שגם בעמרם לא הגיד הכתוב הענין אלא מהשפלת הענין נודע, וללמד על כל שבטו יצא, וזו היא סבת מעוטם כי אם אין גדיים אין תישים, והגם שמצינו שעמרם החזיר גרושתו, אין ללמד ממנו שכלם החזירו כי הוא זה אשר בא אליו הדבר בנבואה כמאמר חז"ל באגדה (שמור"ר פ"א סוטה יב) וברברי הזהר הקדוש (ח"ב יא): בפסוק וילך איש וגו', וכמו שאמרו ג"כ (שמור"ר פ"א) בפסוק ותתצב אחתו וגו' שהלכה לראות מה יהיה בנבואתה. ואם תאמר למה שבט בן תורה יעשה מעוט פריה ורביה, אולי שדנו בה למען לא יגיע לריק ולא גלד לבהלה, וכיוצא בזה מצינו שאמרו (תענית יא) שאסור לשמש מטתו בשנת רעבון הגם שיש מגיעת פריה ורביה, ודנו כמו בן לצד פלוי הקנים הזכרים נמנעו כל עקר, ומעתה אדרבה עשה ה' עמהם גם שנשארו מהם מספר זה ולזה אחר זמן שהיו עסוקים גם הם בפריה ורביה פרו וישרצו וגו' יותר משאר השבטים:

1. מהי קושיה הדולה fe הרמ"ן כאן?
2. מה הם שתי התשובות fe הרמ"ן ומה פרשנו אינו מקבל את התשובה השניה?
3. איך פרשנו מ"ן את צ"ן "הצ"נו" ומה ספקותיו בצ"ן זה?
4. מהי תשובתו fe פרשנו לכל זה?
5. איך צ"ן צמרת אבי מה ש"ן לכל זה?

ואלה תולדות אהרן ומשה ואלה שמות בני אהרן (ג' א' ב') בתלמוד (סנהדרין צ"ט ב') עמדו על זה, דפתח הכתוב בתולדת אהרן ומשה וסיים בתולדת אהרן ובניו לבד, ועל כן דרשו דמכאן סמך למה שאמרו, כל המלמד את בן חברו תורה כאלו ילדו, ויען כי משה למד עם בני אהרן, לכן חשובים כבניו, ע"כ. וכן איתא בספרי פרשה עקב על הפסוק ושנתם לבניך (ו' ז') אלו תלמידך, וכן קרא אלישע לאלהיו שלמדו תורה — אבי (מלכים ב', ב' י"ב).

ד. תוספת ברכה.

פרק ג' פסוקים א', ב' :

אך צריך באור, מה יחס לרב ותלמיד עם השמות אב ובן. ואפשר לומר, עפ"י הכתוב בפרשה בראשית (ד' כ') בשם יבל, הוא היה אבי יושב אהל ומקנה. והכונה, שהוא ה' הראשון שהמציא לעשות אהלים לאנשים ולמקנה, וכן שם (פסוק כ"א) בשם יובל, הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב, כלומר, שהוא היה הראשון שהמציא לנגן על כנור ועוגב, וכמו יבל בענין שלו.

ומתבאר מזה, דמי שממציא דבר שלא נודע עוד נקרא אביו של אותו הדבר. והנה ענינו של רב הלומד לתלמידו להמציא לו דבר בתורה מה שלא נודע להתלמיד עד עתה, לכן יקרא הרב לתלמיד בשם אב, והתלמיד לו בשם בן.

ואמנם עם כל זה אין ספק, כי הלשון „כאלו ילדו“ (כל המלמד את בן חברו תורה כאלו ילדו) הוא רק על דרך המושאל, להורות על הפלגת יקרת הדבר וחשיבותו, אבל לא כאלו ילדו לצאת חובת מצוה פו"ר. וכן צריך לכיון את המאמר במגילה (י"ג א') כל המגדל יתחם ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו.

ואעפ"י שדבר זה קרוב לדאי עפ"י הסברא עצמה, בכל זאת אפשר להסמיק זה על מאמר חז"ל ביבמות (ס"ב א'), היו לו בנים ומתו קיים פו"ר, משום דרב אסי, דאמר, אין בן דוד בא עד שיכלו נשמתן שבגוף ופירש"י, וזה כיון דנטלו על ידו מנשמות שבאותו אוצר שנקרא גוף, הרי קיים מצות פו"ר, עכ"ל, ומבואר מזה, דכדי לצאת חובת מצות פו"ר צריך דוקא תולדה טבעית, כדי להשלים מספר הנשמות, שבו תלוי זמן הגאולה.

ומה שאמרו הלשון „כאלו ילדו“ הוא לאו דוקא כאלו ממש, ורק על דרך ההפלגה, כמו שבארנו, ובתלמוד בא לשון זה „כאלו“ בכמה וכמה מאמרים, ובכולם צריך לפרשו רק על דרך ההפרזה ולא בדמיון ממש, כמו המאמרים כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה (סוטה ד' ב'), כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד ע"ז (ב"ב י' א'), כל המחליף בדבורו כאלו עובד ע"ז (כתובות ק"י ב'), כל הנודר כאלו בנה במה (גדרים ג"ט א'), כל העושה חפציו קודם התפלה כאלו בנה במה (ברכות י"ד א'), והרבה כהנה, ובכולם בא לשון זה על דרך הפלגת המוסר.

וראי' מכרחת לזה שאין להשיב עליה ממשנה דאבות (פרק ה' משנה כ"א) בן מאה שנה כאלו מת ועבר ובטל מן העולם, והאם תחשב אשתו של בן מאה שנה אלמנה ובגוי יתומים, אך הוא רק על דרך הפלגת קושי החיים של בן מאה שנה, ותו לא.

1. מה הקושי ואינה קושי זה?
2. מתי ואיך אנו מתחייבים פס אב לזמן?
3. איך פרשנו מ"ן את ה"חוס ב"ן תלמיד לרבי?
4. איך פרשנו מסביר את השימוש בא"ה: "כאילו"?
5. מה הדולמה fe מצות פריה ורביה החובקת כאן?
6. למה ניתן להשתמש במושג כל שהוא פסולה?
7. איך פרשנו מ"ן את המצוה מסרקי אבות?
8. למה זה חשוב לו להדגיש זאת?